

JIE

Year/Yıl 2023 | Volume/Cilt 3 | Issue/Sayı 2
Journal of Islamic Economics | İslam Ekonomisi Dergisi

**Ali Muhyiddîn el-Karadâğî. İslâm İktisâdı Akit Teorisi. Çev. Abdullah Kahraman
(Kitap Değerlendirmesi, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2021, 295 s.)**

Alihan Durukan | alihandurukan@gmail.com | ORCID: 0000-0002-5360-4233

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Ankara/Türkiye

Araştırma Bilgisi / Research Information

Araştırma Türü / Research Type	Kitap Tahlili / Theory of Contract in Islamic Economics
Teslim Tarihi / Date of Submission	28.12.2022
Kabul Tarihi / Date of Acceptance	28.03.2023
Yayın Tarihi / Date of Publication	15.07.2023
DOI	10.55237/jie.1226039
Atıf / Citation	Durukan, Alihan. 2023. "Ali Muhyiddîn El-Karadâğî. İslâm İktisâdı Akit Teorisi. Çev. Abdullah Kahraman (Kitap Değerlendirmesi, Nida Yayıncılık, İstanbul, 2021, 295 s.)." Journal of Islamic Economics 3(2):100-104
Hakem Değerlendirmesi / Peer-Review	Editör Kontrolü / Editorial Check
Etik Beyanı / Ethical Statement	Bu çalışmayı yürütür ve yazarken kullanılan tüm kaynaklara uygun bir şekilde atıfta bulunulmuştur / While conducting and writing this study, all the sources used have been appropriately cited.
İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks	Evet – iThenticate // Yes - iThenticate
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazarın beyan edecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur / The author has no conflict of interest to declare.
Şikayet / Complaints	jie@asbu.edu.tr
Destek Fonu / Grand Support	Yazar, bu araştırmayı yaparken herhangi bir dış finansman almadığını beyan eder / The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & Licence	Dergimizde yayın yapan yazarlar CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif hakkını saklı tutar / Author publishing with the journal retains the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Sosyal Bilimler içerisinde hukuk ve iktisat önemli iki ayrı bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki bilim, birbirinden farklı bir yapı arz etse de ortak çalışma alanları da bulunmaktadır. Özel hukukun içerisinde yer alan borçlar hukuku, İktisat bilimi için çatı ve/veya temel alan mahiyetindedir. İslâm borçlar hukuku ve İslâm iktisadı alanları için de aynı durum söz konusudur. İslâm'da iktisadî-malî işlemler ve sistemler, fıkıh ilmi temelinde düzenlenmiş ve geliştirilmiştir. Bugüne kadar bu hususta pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu anlamda Ali Muhyiddîn el-Karadâğî'nin *İslâm İktisâdı Akit Teorisi*¹ bu alanda kaleme alınan ve önemli bir boşluğu dolduran eserlerden biridir. Eser, on bölümden oluşmaktadır.² Eserde daha çok akit teorisine dair temel bir sistematik sunulmaktadır.

Yazar, "Akit Teorisinin Tanımı ve İslâm Hukukunda Varoluş Boyutu" bölümünde *nazar* kavramı üzerinde durmuştur. Onun bu kavramla anlatmak istediği, İslâm iktisadında akit olgusunun günümüz iktisat sistemlerinde olduğu gibi kavramsal bir çerçeveye, sistemli bir disipline ve geniş bir müktesebata sahip olduğudur (s. 10). Ayrıca yazar, İslâm iktisat nazariyesini açıklayan ve temellendirme amacı taşıyan eserlerin bir listesini de zikretmektedir (s. 12).

"Akdin Tanımı ve Akdin Çerçevesi" bölümünde akit kavramı genel ve özel anlamları göz önüne alınarak tanımlanmıştır. Yazarın nihai olarak tercih ettiği tanım ise şudur: *Akit, irade beyanına (icap ve kabule) bağlı olarak bir şeyi taahhüt etmektir* (s.17). Yazar, her iki bölümde de akit kavramını mukayeseli olarak hem İslâm hukuku cephesinden hem de medenî hukuk cephesinden değerlendirmiştir.

"Akdin Kısımları" başlığı altında yazar, İslâm hukuku ve modern hukukta mevcut olan tasnifi vermiştir. Buna göre İslâm hukukunda akit, *bağlayıcı olup olmaması bakımından, konusunun mal olup olmaması bakımından, teslimin (kabz) şart olup olmaması bakımından, temlik veya iskat içerip içermemesi bakımından, irade beyanına ihtiyaç gösterip göstermemesi bakımından ve şer'î/hukukî niteliği bakımından* altı kısımda incelenir. Modern hukukta ise *rızâî* ve *şeklî* olmak üzere iki kısımda değerlendirilir (s. 19-46).

"Akdin Rükünleri" bölümü, eserde oldukça geniş yer tutmaktadır. Akdin üç esas üzerine kurulduğu ve bu esaslara etki eden şartlar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yazar, ilk rükün olarak *taraflar ve tarafların ehliyet şartlarına* değinmiştir. Tarafların ehliyet şartlarını irdelerken ehliyeti, vücûb ve eda olarak iki aşamada (merhalede) incelemiştir. Yazarın, bu iki ehliyet için kısım değil de aşama ifadesini kullanması önemlidir. Onun bu kullanımı vücûb ve eda ehliyeti arasındaki kuvvet farkını ortaya koymak içindir. Buna göre vücûb ehliyeti insanın ana rahmine düşmesiyle başlayan ilk aşamayı ifade ederken eda ehliyeti, bundan daha gelişmiş bir aşama olup kişiyi birtakım sorumluluklara ve borç ilişkilerine ehil kılan zimmete sahip

¹ İncelemesini yaptığımız eser, yazarın *İslâm İktisâdına Giriş* (المدخل إلى الاقتصاد الإسلامي) eserinin eki mahiyetindedir. Bu bilgiyi paylaşımlarından ötürü eserin çevirmeni değerli hocam Prof. Dr. Abdullah Kahraman'a teşekkür ederim.

² Eser, bölüm numaralandırılması yapılarak düzenlenmemiştir. Salt bölüm başlıkları şeklinde düzenlenmiştir. Bölüm başlıklarından on bölüm mevcut olduğunu tespit ettik. Kimi ana başlıklar, bazı başlıkların alt bölümü olarak değerlendirilmesi gerekirken ana başlık olarak yazılmıştır.

olmasını ifade eder (s. 49). Bu ayırımdan sonra yazar, insan evreleri bakımından vücûb ve eda ehliyetinin varlığı ve bu konuya ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur. O, klasik metodu takip ederek insanın biyolojik evrelerini dört kısımda incelemiştir (s. 60-90). Ayrıca erkek ve kız bireylerin rüşd çağına ulaşması konusunda var olan ihtilaflarla beraber herhangi bir ayırım olmadığını zikretmiştir (s. 95). Evli kadının zimmetinin kocasından bağımsız oluşunu dile getiren yazar konuyu, tercih edilen görüşün iki zayıf hadis etrafında şekillenen ihtilaflarla beraber değerlendirmiş, var olan diğer rivayetleri de beraber değerlendirerek bu kaniya varıldığını açıklamıştır (s. 95-104). Ayrıca bu başlık altında ehliyet arızaları ve bunların akde etkisi tartışılmıştır. Ancak konu klasik anlamda değerlendirildiği gibi semavî ve mükteseb olarak iki başlık altında incelenmemiştir. Yazar, *bunaklık, sefihlik, sarhoşluk, ölüm hastalığı ve iflas* olmak üzere temel beş arıza zikretmiştir (s. 105-116). Bu arızalar içerisinde önemli bir yer tutan ikrah konusuna ise akdin ikinci rûknü olan *rızayı ifade eden irade beyanı* başlığı altında yer vermiştir. Nitekim ikrah, akde konu olan tarafların rıza ve ihtiyarlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bir mahiyete sahiptir. Dolayısıyla bu konunun ehliyet arızaları başlığı altında değil de irade beyanı kısmında değerlendirilmesi oldukça tutarlı gözükmektedir. Kanaatimizce yazarın böyle bir yol takip etmesinin nedeni *Mebdeü'r-rizâ* ismiyle kaleme aldığı doktora çalışmasıyla ilişkilendirilebilir. Yazar, rıza ve ihtiyar kavramlarını aralarındaki farkı ortaya koyacak şekilde açıklamış, irade beyanının hangi lafızlar, yollar ve vasıtalar aracılığıyla gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. İrade beyanını ifade etme konusunda yazarın, modern iletişim araçlarıyla kurulan akitleri incelemesi önemlidir. O, irade beyanının her zaman söz, fiil veya sükût yoluyla meydana geldiğini belirtmiş, modern iletişim araçlarıyla yapılan irade beyanlarının birer yeni irade beyanı olmadığını vurgulamıştır (s. 153). Modern iletişim araçlarını incelerken lafzı (sözü) nakleden modern iletişim araçları *telefon, telgraf, radyo, televizyon ve canlı internet*; mektubu nakleden modern iletişim araçları³ *telgraf, telex ve faks* olmak üzere ikiye ayırmıştır (s. 153-170). Yazar, bu bahislerden sonra akdin ikinci rûknü olan icap ve kabulün sahih olması için gerekli genel şartları zikretmiştir. Bu şartları, *icapın sunulduğu andan itibaren var ve devam ediyor olması (kesintiye uğramaması), icap ve kabulün birbirine uygun olması, icap ve kabulün akit meclisinde birbirine eklenmesi (meclis birliğinin bozulmaması), icap ve kabulün meydana geldiğinin bilinmesi (tarafların birbirinden haberdar olması)* şeklinde dört başlıkta incelemiştir (s. 171-186). İrade beyanı kapsamında belirttiğimiz üzere rızayı sakatlayan ikrah, aldatma ve malın kusurunu gizleme, hata olmak üzere üç sebep zikretmiştir. Yazar, bu bölümün son kısmı olarak akdin konusuna ve bu konu ile ilgili şartlara değinmiştir. Burada akdin konusuyla ilgili belirtilen şartlar klasik fıkıh literatüründekinden farklı değildir. Bu şartlar, akdin konusu olan malın *mütekavvim ve şer'an mübah olan bir mal olması, mal konusunda belirsizlik bulunmaması ve malın satım esnasında mevcut olmasıdır* (s. 247-250).

“Akit Yapma Hürriyeti” bölümü akde konu alan şartların ve bu şartların akde nasıl bir etkisinin olduğu konusunu içermektedir. Eserde temel olarak her bireyin hiçbir baskı ve

³ Bu terkinin çevirisinde mektup değil de genel bir mana ifade eden yazı lafzının kullanılması daha doğru olabilirdi (Yazıyı nakleden modern iletişim araçları).

zorlama altında kalmadan şer'î asıllara uygun istediği şartı ileri sürerek akit yapabildiği vurgulanır. Yazar, bu temel prensibe değindikten sonra akit esnasında ileri sürülen şartların akde etkisini incelemiştir. Söz konusu bu şartları *sahih şart*, *fasit şart* ve *batıl şart* olmak üzere üç kısma ayırmıştır. Bu şartların ileri sürüldüğü akitlerin mahiyetini, mezheplerin ve mezhep içi yaklaşımların değerlendirmeleriyle irdelemiştir (s. 251-270). Ek bir parantez açmak gerekirse yazar, “akitlerde ileri sürülen şartlarda aslolanın haramlık mı yoksa mubahlık mı olduğu” tartışmasına değinmiş, kendi benimsemiş olduğu görüşün “akitlerde aslolan mananın mubahlık” olduğunu dile getirmiştir (s. 268).

Yazar, “Muhayyerlikler”, “Akdin Hüküm ve Sonuçları” ve “Akdin Sona Ermesi” bölümlerini diğer bölümlere nazaran daha kısa, kendi yorum ve tercihlerini vermeden meselenin özüne temas edecek şekilde incelemiştir. Muhayyerlikler bölümünde *meclis muhayyerliği*, *ayıp muhayyerliği*, *şart muhayyerliği*, *aldatma muhayyerliği*, *görme muhayyerliği*, *taayin muhayyerliği* ve *nakit muhayyerliğini* mezheplerin yaklaşımını da esas alarak genel bir çerçevede değerlendirmiştir (s. 271-274). Akdin Hüküm ve Sonuçları bölümünde akitlere türüne ve yapılış gayesine göre ne gibi hukukî sonuçlar bağlandığına değinmiştir (s. 275-278). Akdin Sona Ermesi başlığı altında ise yazar, geleneği takip ederek akdin sona erme yollarını beş maddede zikretmiştir. Bunlar, *akdin kuruluş gayesine ulaşıldığında akdin sona ermesi*, *ölümün fesih sebebi olduğu sözleşmelerde taraflardan birinin veya her ikisinin vefat etmesi halinde akdin sona ermesi*, *kira, ariyet, şirket gibi sözleşmelerde belirlenmiş olan akdin konususunun helak olması halinde akdin sona ermesi*, *akdin feshedilmesi halinde akdin sona ermesi* ve *ikâle* (s. 279-280).

İrade beyanı başlığı altında değerlendirilmesi daha uygun olan “Münferit İrade” bahsinde bir tasarrufun taraflardan yalnızca birinin iradesiyle kurulup kurulamayacağı tartışılır. Bu konu, *vakıf*, *kefâlet*, *hak düşürücü tasarruflar (iskâtât)*, *belirli olmayan yöne yapılan vasiyet* başlıkları altında ele alınmıştır. Yazar, vakıf konusunu ele alırken vakfeden kimsenin mücerret iradesiyle vakfın gerçekleşeceğini, akdin tamamlanması için karşı tarafın kabulünün gerekli olmadığını söylemiştir (s. 283). Kefâlet akdi de tek taraflı iradeyle kurulan akitler arasında yer alır. Yazar, Yusuf suresi 72. âyetini ve sahih sünnetten delil getirerek bu sonuca varıldığını dile getirmiştir (s. 284-286). İskâtât konusu dahilinde ibra uygulamasını ele alan yazar, bu konunun tek taraflı iradeyle kurulup kurulamayacağı hususunda ihtilaf olduğunu beyan etmiştir. Hanefilerden ve Şâfiîlerden bir grup fakihin, ibranın borcu düşürücü bir tasarruf olduğunu ve bu tür tasarrufların kabule ihtiyaç göstermediği görüşünde olduklarını vurgulamıştır. Mâlikîler ise borçluda bir minnet duygusu oluşturabilir ihtimaline binaen ibranın, borçlunun kabulünü de içine aldığını savunmuşlardır (s. 288-289). Yönü belli olmayan vasiyet hakkında da aynı durum söz konusudur. Cumhur, insanın bir hakkı elde etmesinin onun kabulüne bağlı olduğunu dile getirmiş, İmam Züfer ise bu görüşe muhalefet ederek lehine vasiyet yapılan kimsenin durumunun varisin durumu gibi olduğunu ileri sürerek vasiyette kabule gerek olmadığını savunmuştur (s. 290). Yazar, son olarak münferit iradenin modern hukuktaki karşılığına değinmiştir. Batıda bu konunun, ilk etapta felsefî ve ahlâkî çerçevede ele alındığını, Almanya’da Kant ile birlikte revaç bulduğunu söylemiştir. Münferit iradeyle sözleşmelerin kurulmasının Alman hukukunda olağan ve olması gereken bir olgu olarak görüldüğünü,

Fransız hukukunda ise bu konunun katı bir biçimde eleştirildiğini ve işlerlik alanının daraltıldığını vurgulamıştır (s. 292-294).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa eserde mezhepler arası diyalektik bir metodun hâkim olduğu ifade edilebilir. Hemen hemen her konuda dört mezhebin yaklaşımlarına yer verilmiş olması bunu ortaya koymaktadır. Kimi zaman Zahiriler ile İmamiyye ve Zeydiyye gibi Şîî mezheplerin görüşleri de serdedilmiştir. Önemli ve kayda değer bir diğer husus ise yazarın bazı konularda İslâm fıkhi ve çeşitli ülkelerde yürürlükte bulunan mer'î kanunlar arasında mukayeseye gitmesidir. Burada, mer'î kanunlarda bazı düzenlemelerin İslâm hukukundaki karşılıklarıyla benzeştigiğine vurgu yapması ve çağdaş problemlere yer vermesi de önemli bir husustur. Eserde fıkıh mirası adına klasik müktesebat ve çağdaş tasavvurların harmanlandığını görmek mümkündür. Yazarın mer'î kanunları irdelerken bizzat mevzu bahis konuyla ilgili kaynakları birinci elden kullanması da esere önem katan bir başka ayrıntıdır.

Eserde yer alan bazı meselelerin örnekleri kölelik, cariyelik, birtakım hayvanların alım-satımı gibi klasik tasavvurlar üzerinden verilmiştir. Eserin başlığı, güncel bir araştırmayı yansıttığından örneklerin güncel tasavvurlar üzerinden verilmesi beklenirdi. Böylece hem meselelerin daha iyi anlaşılması hem de daha anlaşılır bir akit teorisi yazımı sağlanmış olacaktır. Eserde yer verilen pek çok mesele, mezhepler arası ihtilaflara gereğinden fazla yer verilerek incelenmiştir. Bu durum, meselelerin özünü anlamaya giden yolu kapatmaktadır. İhtilaflara daha az yer verilip meselelerin özüne inilmesi okuyucuya sağlayacağı fayda açısından daha iyi olacaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki eserin çevirisiyle ilgili de birtakım problemler bulunmaktadır. Kimi yerlerde cümle düşüklüklerine ve yazım yanlışlarına rastlanmaktadır (s. 174, 185, 228, 231, 247). Bu da sağlıklı bir okumaya engel teşkil etmektedir. Eserdeki cümle düşüklükleri ve yazım yanlışları eserin çevirisinin tamamlanmasının ardından redakte edilmediğini de göstermektedir. Esere önsöz ve giriş kısmı yazılmadan, okuyucunun eserde ne gibi konu başlıklarıyla karşılaşacağına dair bilgiler verilmeden ve çalışmanın amacı gösterilmeden başlanması bir başka eksikliklerdir. En azından çevirmenin eser hakkında bilgi verme mahiyetinde bir ön söz yazması faydalı olacaktır.

Bu incelemeden anlaşılmaktadır ki eser, akit teorisine yalnızca fikhî açıdan yer vermiştir. Eserin başlığında yer alan İslâm iktisadı ile irtibatlı herhangi bir yaklaşım söz konusu değildir. Eğer böyle bir yaklaşım söz konusu ise bu, içerikte verilmeli/yansıtılmalı, değilse eserin başlığı içeriğe uygun hâle getirilmelidir.